

Univerzita Karlova v Praze

1. lékařská fakulta

Autoreferát disertační práce

Viktimologické aspekty sexuálního násilí u obyvatel ČR

Tatiana Krulová

2010

Doktorský studijní program v biomedicině

Univerzita Karlova v Praze a Akademie věd České republiky

Obor: Lékařská psychologie a psychopatologie

Předseda oborové rady: prof. MUDr. Jiří Raboch, DrSc.

Školící pracoviště: Sexuologický ústav

Autor: Tatiana Krulová

Školitel: prof. PhDr. Petr Weiss, PhD.

Oponenti:

Doc. MUDr. Jaroslav Zvěřina, Csc.

Doc. PhDr. Ludmila Čírtková, Csc.

Autoreferát byl rozeslán dne...

Obhajoba se koná dne.....vhod., kde.....

S disertací je možno se před obhajobou seznámit na oddělení pro vědeckou činnost a zahraniční styky děkanátu 1. lékařské fakulty Univerzity Karlovy v Praze.

Seznam publikací doktoranda vztahujících se k disertační práci

KRULOVÁ, T., WEISS, P.: *Viktimologické aspekty sexuální agrese*. Č. S. Psychol. 51, 2007, 279-289, ISSN 0009-062X

KRULOVÁ, T., WEISS, P. *Victims of sexual aggression in the Czech Republic: Results from the national survey*. Sexuologies 15, 2006, S54, ISSN 1158-1360

KRULOVÁ, T., GERLOVÁ, E., WEISS, P.: *Muž jako oběť sexuálního násill*. Č. S. Psychol. 50, 2006, 342-348, ISSN 0009-062X

WEISS, P., KRULOVÁ, T. *Psychické následky traumatizace u obětí sexuální agrese*.

In.: KOVÁŘ, P. (ed.): *Sexuální agrese*. Praha, Jessenius-Maxdorf, 2008

KRULOVÁ, T., GERLOVÁ, E., ŠLEGLOVÁ, M: *Sexuální násill v partnerských vztazích*. Sexuológia 6, 2007, 23 – 25

KRULOVÁ, T.: *Jak pomoci obětem znásilnění*. Sestra 9, 2006, 33-34

KRULOVÁ, T.: *Oběti znásilnění*, Sborník, XVI. Bohnické sexuologické dny 2004

Kolektiv autorů: *Sociálně patologické jevy: některé formy násill na dětech a ženách*, Brno, Drom, 2004

Kolektiv autorů: *Sociálně patologické jevy: sexuální a komerční sexuální zneužívání dětí*, Brno, Drom, 2003

TJADEN, P.; THOENNES, N. Prevalence and Consequence of Male- to Female and Female to Male intimate Partner Violence as measured by the National Violence against Women Survey. *Violence against Women*, 2000, 6, No 2, s. 142-161

TJADEN, P.; THOENNES, N. Prevalence, Incidence and Consequence of Violence against Women: Findings from The National Violence Against Women Survey. *Violence against Women*, 1999, 5, s. 1-16

TOMMASO, M. L. D. et al. As bad as it gets. Well-being Deprivation of sexually exploited trafficket Women. *European Journal of Political Economy*, 2009, 25(2), s. 143-162

TROJAN, O. *Atypical sexual Experiences in psychaitric Patiens*. Předneseno na X. světovém sexuologickém kongresu, Amsterodam, 1991

ULLMAN, S. E. Correlates and Consequences of adult sexual Disclosure. *Journal of interpersonal Violence*, 1996, 11, s. 554-57

ULLMAN, S. E.; KARABATOS, G.; KOSS, M. P. Alcohol and sexual Assault in a nationale Sample of College Women. *Journal of interpersonal Violence*, 1999. 14. S. 603-626

VÁLKOVÁ, J. Je u nás bezpečně? In Kulišková, K. (Ed). *K problematice trestných činů a výsledkům výzkumu obětí v České republice*. Praha, IKSP a BKB 1999, s. 6-26

VASTO, P. di et al. The Prevalence of Sexually Stressful Events among Females in the General Population. *Arch. Sex. Behavior*, 1984, 13, s. 59-67

WARSHAW, R. *I never called it rape: the Ms report on recognizing, fighting and surviving date and acquaintance rape*. Harper Perennial, New York, 1994

WEISS, P.; ZVĚŘINA, J. *Sexuální chování v ČR – situace a trendy*. Praha, Portál, 2001

WEISS, P.; ZVĚŘINA, J. Zkušenosti obyvatel ČR se sexuálně agresivním chováním. *Čs. psychologie*, 1996, 40, s. 338-342

WEISS, P.; ZVĚŘINA, J. Zkušenosti českých žen se sexuálním násilím. Výsledky národního průzkumu. *Česká a slovenská Psychiatrie*, 1997, 93, s. 12-19

WELCH, J.; MASON, F. *Rape and Sexual Assault*. London, King's College Hospital, 2007

WHEELER, J. G., GEORGE, W. H., DAHL, B. J. Sexually aggressive college males: emphathy as a moderator in the „ Confluence Model“ of sexual aggression. *Personality and Individual Differences*, 33, 2002, pp 759 – 775

ZVĚŘINA, J. et al. The Occurence of atypical sexual Experience among various Female patient groups. *Arch. Sex. Behavior*, 1987, 16, s. 321-326

ZVĚŘINA, J.; PONDĚLÍČKOVÁ, J. Faktor známosti objektu v charakteristice sexuálních agresorů. *Čs Psychiatrie*, 1986, 82, s. 167-173

Obsah

Abstrakt v češtině

Abstract in English

1. Úvod
2. Cíle práce
3. Metody sběru a zpracování dat
4. Charakteristiky výzkumného souboru
5. Výsledky
6. Diskuse
7. Závěr
8. Použitá literatura

Seznam publikací doktoranda

Abstrakt:

Cíl: Cílem práce je mapování viktimologických aspektů sexuální agrese v populaci ČR. Výzkum byl zaměřen na detekci prevalence znásilnění v obecné populaci, zjištění výskytu jeho negativních dopadů, popis odlišností mezi respondenty se sexuálním násilím v anamnéze a respondenty bez této zkušenosti a zachycení trendů v oblasti viktimologie sexuálního násilí v ČR v posledních 15 letech.

Metody: Jedná se o kvantitativní výzkum, který je součástí longitudinálního výzkumu sexuálního chování obyvatel ČR. Respondenti zodpověděli anonymní dotazník zaměřený na jejich sexuální chování. Pro statistickou analýzu dat byl použit program SPSS. Základní soubor představovala populace ČR starší 15 let, výběrový soubor tvořilo 1 000 mužů a 1 000 žen s charakteristikami základního souboru.

Výsledky: 11% žen a 1,6% mužů našeho souboru uvedlo, že bylo někdy násilím přinuceno k pohlavnímu styku. Nejvíce žen bylo viktimizováno ve velmi mladém věku. Pachatelem byl ve většině případů manžel nebo partner. V necelé třetině případů byla pachatelem jiná známá osoba a neznámý byl pachatel v 11% případů. Policejně hlášeno bylo 5% případů. Negativní následky uvedla více než třetina znásilněných žen, nejčastěji šlo o psychické následky, u více než poloviny žen o následky partnerského charakteru a u více než třetiny žen o následky v oblasti sexu. Trvalé následky se objevily u 33% viktimizovaných respondentek. Znásilněné ženy se od souboru ostatních žen lišily v charakteristikách psychosexuálního vývoje a sexuálního chování. Uvádějí častěji méně obvyklé či rizikové sexuální zkušenosti, zkušenosti s homosexuálním sexem, častěji si nejsou jisté svou sexuální identitou. V dětství bylo více znásilněných sexuálně zneužito a chování pachatele bylo násilnější než v případě zneužitých žen bez této zkušenosti. V postojích a názorech na sex jsou znásilněné ženy liberálnější. Co se týče vývoje v oblasti sexuální viktimizace v letech 2003-2008, jednoznačným nenáhodným se ukázal trend v důvodech neoznámení vynuceného pohlavního styku na policii: zatímco důvody jako stud, obavy z odsouzení okolím a strach ze stálého partnera klesly, strach ze ztráty pachatele se zvýšil.

Závěr: Není sporu o tom, že sexuální agrese je interakční proces, v němž jsou vyššímu riziku viktimizace vystaveny ženy, které se vyznačují vyšší proceptivitou a životním stylem, který častěji přináší rizika. Významné rozdíl mezi znásilněnými a neznásilněnými ženami nasvědčují tomu, že oběti sexuální viktimizace nejsou atakovány náhodně. Naše výsledky ukazují, že z důvodů výzkumných i léčebně-preventivních je žádoucí bližší studium sociálních a behaviorálních zvláštností, které pravděpodobnost sexuální viktimizace zvyšují.

An Examination of the Adjustment of College Women with Child sexual Abuse. *Child Maltreatment*, 2000, 5, s. 18-28

MICHAEL, R. T. et al. *Sex in America*. Boston, Little Brown, 1994

MÜHLENHARD, CH.; SCHRAG, J. L. Nonviolent sexual Coercion. In Parrot, A.;

Bechhofer, L. (Eds.), *Acquaintance Rape: types of Acquaintance Rape*. New York, John Wiley, 1991, s. 115-128

NÁCHODSKÝ, Z. *Učebnice sebeobrany pro každého*. Praha, Futura, 1992

NICHOLSON, M. R. et al. Alcohol related Violence and unwanted sexual Activity on the College Campus. *American Journal of Health Studies*, 1998, 14, s. 1-10

NORRIS, J. When a Date Changes from fun to dangerous Factors affecting Women's Ability To Distinguish. *Violence against Women*, 1999, 5, s. 230-251

PTÁČEK, R.; ČÍRTKOVÁ, L.; ŽUKOV, I. Rape trauma – klinické a forenzní souvislosti, rape trauma – clinical a and forensis implications. *Psychiatrie pro praxi*, 2009, 10, č. 6, s. 268-271

RABOCH, J. a kol. *Lékařská sexuologie*. Praha, SPN, 1984

RAPPAPORT, K; BURKHART, B. Personality and attitudinal characteristics of sexually coercive college males. *Journal of abnormal Psychology*, 1984, 93, s. 216-22

SANTIAGO, J. M. et al. Long-term psychological Effects of Rape in 35 Rape Victims. *American Journal of Psychiatry*, 1985, 142, s. 1338-1340

SELKIN, J. Rape. *Psychologie Today*, 1975, 34, 71-76

SENN, C. Y., DESMARAIS, S., VERBERG, N., WOOD, E.: Predicting coercive sexual behavior across the lifespan in random sample of Canadian men. *Journal of Social and Personal Relationships*, 17, 2000, pp 95-113

SHIELDS, W. M., SHIELDS, L. M. Rorrible rape: An evolutionary perspective. *Ethology And Sociobiology*, 1983, 4, 115-136

SPIRA, A. et al. *AIDS and sexual Behavior*. Avebury, Ashgate Publ., 1994

SWART, L. et al. Rape Surveillance through district Surgeon Offices in Johannesburg, 1996-1998: Finding, Evaluation and Prevention Implications. *South Africa Journal of Psychology*, 2000, 30, s. 1-11

SYNOVITZ, L. B.; BYRNE, J. T. Antecedents of sexual Victimization: Factors Discrimination Victim from Nonvictims. *Journal of American College Health*, 1998, 44, s. 151-158

THORNHILL, R.; PALMER, C. T. *A natural History of Rape-biological Bases of sexual Coertion*. Cambridge, MIT Press, 2000

F(Eds.). *Posttraumatic Stress Disorder. DSM and Beyond*. Washington DC, American Psychiatric Press, 1993

KOSS, M. P.; GIDYCH, C.; WISNIEWSKI, N. The Scope in Rape: Incidence and Prevalence of sexual Victimization in national Sample of College Women. *Journal of Consulting and Clinical psychology*, 1987, 55, s. 162-170

KOŠIČ, L., ŠIMOVIČOVÁ, E. *K situačným teóriám sexuálneho deliktu*. Predneseno na vedecko - pracovnej schůzi Sexuologické spoločnosti JEP, Opava 1982

KRAHE, B. et al. The Prevalence of sexual Aggression and Victimization among homosexual Men. *The Journal of Sex Research*, 2000, 37, s. 142-150

KULÍŠKOVÁ, K. (Ed.), *K problematice obětí trestných činů a k výsledkům výzkumu obětí v České republice*. (Sborník příspěvků z konference). Praha IKSPa BKP, 1999

LORCA, J. S.; WARREN, C. A.; ELLISON, C. R. *Understanding Sexual Behavior*. Boston, Houghton Mifflin, 1981

MacDONALD, R. Time to talk about Rape. *British Medical Journal* 2000, 321, s. 1034-1036

MacGREGOR, M. J. et al. Examination for sexual Assault: Is Documentation of physical Injury associated with the laying of Charges? A retrospective short Study. *Canadian Medical Association Journal (CMAJ)*, 1999, s. 1565-1570

MAHLER, K. Digesteswomen with a History of forced Sex initiate Voluntary sex earlier. *Family Planning Perspective*, 1996. 28, s. 130-132

MANDOKI, C. A.; BURKHART, B. R. Women as Victims: Antecedents and Consequences of Acquaintance Rape. In Parrot, A. Bechhofer, L. (Eds), *Acquaintance Rape: Victims*. NewYork, John Wiley, 1991

MARSHALL, W. L.; BARBAREE, H. E. An integrated Theory of the etiology of sexual Offending. In Marshal, W. L.; Laws, D. R.; Barbaree, H. E. (Eds.) *Handbook of sexual Assault: Issues, Theories and The Treatment of the Offender*. New York, Julian Press, 1990, s. 257-275

MARTIN, S. E.; BACHMAN, R. The Contribution of Alcohol to the Likelihood of Completion and Severity of Injury in Rape Incidents. *Violence Against Women*, 1994, 4, s. 694-712

MATHÉ, R. Sexuálne zneužívanie v detstve a sexuálne násilie v reprezentatívnej vzorke obyvateľov Slovenska. *Sexuologia*, 2006, 6, č. 1, s. 30-33

MAYALL, A.; GOLD, S. R. Definitional Issues and mediating Variables in the sexual Revictimization of Women sexually abused as Children. *Journal of Interpersonal Violence*, 1995, 10, s. 26-42

MESSMAN-MOORE; LONG, P. J.; The revictimization of Child sexual Abuse Survivors:

Abstract:

Aim: Objective of the paper is recording victimological aspects of sexual aggression within the population of the Czech Republic. The research was targeted on detection of prevalence of rape in general population, finding out the prevalence of its negative impact, description of differences between respondents who experienced sexual violence in anamnesis and those missing that experience, and keeping in touch with trends in the area of victimology of sexual violence in the course of the last 15 years.

Methods: There is a quantitative research as a part of the longitudinal research of sexual behaviour of inhabitants of the Czech Rep. Respondents were answering anonymous questionnaire aimed into their sexual behaviour. Statistical analysis of data applied the program SPSS. The basic group consisted of the population over 15 years of age. The selective group consisted of 1000 men and 1000 women with the same characteristics as that of basic group.

Results: 11% of women and 1,6% men of our group declared having been sometimes forced to sexual intercourse. Most of women were victimized as very young. The offender was in the majority of cases husband or partner. Negative consequences declared more than one third of raped women, most often appeared psychological consequences, more than a half of women with outcomes for partnership and more than one third of women with consequences in the area of sex. Permanent consequences appeared with 33% victimized respondents. Raped women differed from other women in characteristics of psychosexual development and sexual behaviour. They declare more frequent and less usual or risky sexual experiences, experience of homosexual sex, more often they are not sure of their sexual identity. In childhood, more of raped were sexually abused and the way of the offender was more brutal than in case of abused women without this experience. Attitudes and opinions of raped women about sex are more liberal. As far as the development of the area of sexual victimization in the course of 2003-2008, unequivocal appeared the trend with reasons of not reporting to the police the offence of a forced sexual intercourse: shame, fears of being denounced by the environment and the fear of the permanent partner decreased, fear of the loss of the partner increased.

Conclusions: sexual aggression is interactive process in which the higher risk of victimization burden women marked by higher perceptivity and lifestyle which bring risks more frequently. Important difference between raped and nonraped women indicate that victims of sexual victimization are not attacked incidentally. Our results point to the fact that for reasons of research as well as of therapeutic-preventive, more detailed studies are needed in social and behavioral peculiarities which increase the probability of sexual victimization.

1. Úvod

Trestný čin znásilnění patří mezi nejzávažnější trestné činy směřující proti lidské důstojnosti, svobodě, rozhodování a cti a za jeden z nejvíce zraňujících činů mezi dospělými. Podle četných našich i zahraničních studií i reprezentativních výzkumů se sexuální násilí týká nemalé části populace. Statistiky MV ČR uvádějí případy znásilnění kolem 30% celkové mravnostní delikvence. Značná část případů se přitom odehrává v rámci manželských a partnerských vztahů.

Násilné přinucení k sexu nezůstává vždy bez následků. Různí autoři popisují skupinu symptomů, které většina obětí znásilnění vykazuje a tyto symptomy zahrnují pod pojem *rape trauma - syndrom znásilnění* (Ptáček, Čírtková a Žukov, 2009). Termín nepředstavuje konkrétní diagnostickou nebo nosologickou jednotku, pouze vymezuje skupinu znaků, symptomů a reakcí, které charakterizuje stav po prožitém znásilnění. Nejčastěji bývá trauma znásilnění diagnostikováno v okruhu diagnóz jako jsou akutní reakce na stres, poruchy přizpůsobení a posttraumatická stresová porucha (F.43). Z psychopatologického hlediska jsou u obětí znásilnění identifikovány často též různé formy depresivních poruch a úzkostných stavů. Při extrémně závažných okolnostech páchaného sexuálního násilí a dlouhodobé změně chování mohou být následky diagnostikovány jako přetrvávající změny osobnosti po katastrofické zkušenosti (F 62.0)

Nejenom laici, ale i někteří odborníci spojují znásilnění stále s mnoha předsudky, jejichž důsledkem může být i sekundární viktimizace obětí. Chceme-li nějakým způsobem ovlivňovat, redukovat a eliminovat nežádoucí jevy, musíme je nejdříve poznat. Výzkum sexuálního násilí byl a dosud zůstává opomíjenou oblastí v řadě zemí světa. Jedním ze současných problémů výzkumu sexuálního násilí je skutečnost, že chybí shoda při jeho definování. Rozptýlení údajů popisujících podstatu a rozsah problému v celosvětovém měřítku pak vede k nedostatečné viditelnosti této problematiky pro tvůrce politických koncepcí i sponzory výzkumů. Další výzkumy všech aspektů sexuální viktimizace včetně incidence, prevalence, rizikových faktorů, sociálního kontextu, zdravotních a sociálních následků i faktorů vedoucích k úzdravě, mohou mít nejen teoretický, ale zejména praktický význam pro prevenci.

Cílem teoretické části práce je na základě prostudované odborné literatury co nejkomplexněji popsat problematiku viktimologických aspektů sexuální agrese. Nejprve se zabýváme důležitými pojmy z oblasti agrese, sexuální agrese, otázkami normy a patologie v sexuálním chování. Krátký exkurz jsme podnikli do oblasti kulturního a historického pozadí znásilnění. Dále se věnujeme vědeckým teoriím sexuálního násilí, jeho formám a prevalenci v populaci. V další části se zabýváme procesem viktimizace, vysvětlujeme pojmy jako viktimologie, viktimizace či viktimita a podáváme psychosociální charakteristiku obětí a jejího chování včetně psychických pochodů v průběhu znásilnění. Popisujeme

FELSON, R. B.; KROHN, M. Motives for Rape. *Journal of research in Crime and Delinquency*, 1990, 27, s. 222-243

FRENKEN, J. et al. Sexual Offender Research and Treatment in the Netherlands. *Journal of Interpersonal Violence*, 1999, 14, s. 347-371

GÁMEZ – GAUDIX, M., STRAUS, A. M. *Childhood and adolescent victimization and sexual coercion and assault by male and female university students*. Paper submitted for presentation at the International Congress of Psychology, Berlin, Germany, 25 – 28 August 2008. <http://pubpages.unh.edu/~mas2>, staženo 26. 2. 2009

GERLOVÁ, E. *Pachatelé a formy sexuální agrese u obyvatel České republiky*. Praha 2009. 222 s. Doktorská disertační práce. Univerzita Karlova. I. lékařská fakulta

GIDYCH, Ch; KOSS, M. P. The effects of Acquaintance Rape of The Female Victim. In Parrot, A.; Bechhofer, L. (Eds.) *Acquaintance Rape: Effect of Acquaintance Rape*. New York, John Wiley, 1991, s. 270-283

GÖDTEL, R. *Sexualita a násilí*. Praha, Český spisovatel, 1994.

GREENFELD, L. A.: Sex offenses and offenders: An analysis of data on rape and sexual assault. Bureau of Justice Statistics, 1997, www.mincava.umn.edu/documents/sexoff.html, staženo 27. 2. 2009

GROTH, N. A.; BIRNBAUM, H. J. *Men who rape. The Psychology of The Offender*. New York, Plenum Press, 1979

GRUBIN, D. Sexual Aggression. In *Paper presented at the Expert Conference on Treatment of Sex Offenders*. Utrecht, 1995

HARNEY, P. A.; MÜHLENHARD, Ch. L. Factors that increase the Likelihood of Victimization. In Parrot, A.; Bechhofer, L. (Eds.) *Acquaintance Rape: Victims*. New York, John Wiley, 1991. s. 159-175

HERETIK, A. *Forezná psychologie*. Bratislava, Univerzita Komenského, 1991

HIMELEIN, M. J.; VOGEL, R. E. Nonconsensual Sexual Experiences in Precollege Women: Prevalence and Risk Factors. *Journal of Counseling and Development*, 1994, 72, s. 411-416

KATZ, B. L. The psychological Impact of Stranger versus Nonstranger Rape on Victims' Recovery. In Parrot, A; Bechhofer (Eds.) *Acquaintance Rape: Effect of Acquaintance Rape*. New York, John Wiley, 1991

KILPATRICK, D. G.; RESNICK, H. S. Posttraumatic Stress Disorder associated with exposure to criminal Victimization in clinical Community Populations. In Davidson, J. R.; Foa, E.

8. Použitá literatura

- ABBEY, A. et al. Alcohol and Sexual Assault. *Alcohol Research and Health*, 2001, 25, No 1, s. 43-51
- ABBEY, A. et al. Alcohol and Dating Risk Factors for sexual Assault among College Women. *Psychology of Women Quarterly*, 1996, 20, s.147-169
- AGUILERA, D. C. *Krisenintervention*. Bern, Hans Huber, 2000
- ALEXANDER, J. G.; De CHESNAY, M.; MARSHALL, S. H. Research note: Parallel Reactions in Rape Victims and Rape Research. *Violence and Victims*, 1989, 4, s. 57-62
- AMIR, M. *Patterns in forcible Rape*. Chicago, University of Chicago Press, 1971
- AHRENS, C.; CAMPBELL, R. Assisting Rape Victims as they Recover from Rape: The Impact on Friends. *Journal of Interpersonal Violence*, 2000, 15, s. 959-987
- ARATA, C. M. From Child Victim to Adult Victim: A model Predicting sexual Revictimization. *Child Maltreatment*, 2000, 5, s. 28-39
- BACHMAN, R. A. Comparison of annual Incidence Rates and contextual Characteristics of Intimate-partner Violence against Women from The National Crime Victimization Survey (NCVS) and The National Violence Against Women Survey (NVAWS). *Violence Against Women*, 2000, 6, s. 839-868
- BLACK, M. S., PETTWAY, C.: Profile of ODRC offenders assessed at the sex offender risk reduction center. www.drc.state.oh.us, staženo 26. 2. 2001
- COID, J. et al. *Relation between Childhood sexual and physical Abuse and Risk of Revictimisation in Women: Across-sectional Survey*. *Lancet*, 2001, 358, s.450-455
- COKER, A. L.; WALLS, L. G.; JOHNSON, J. E. Risk Factors for traumatic physical Injury During sexual Assault for Male and Female Victims. *Journal of Interpersonal Violence*, 1998, 13, s. 605-620
- CONVOY, H. A. *Atypical Sexual Experiences in Psychiatric Patients*. Prague, Charles University Press, 1993
- ČERMÁK, I. *Lidská agrese a její souvislosti*. Žďár nad Sázavou, Fakta, 1999
- ČÍRTKOVÁ, L. Vybrané poznatky psychologických výzkumů obětí znásilnění. In *Sborník přednášek přednesených na 1. Národní konferenci o znásilnění*. Praha, Česká republika 9. 12. 2001. Praha, Elektra, s. 39-46
- ČÍRTKOVÁ, L. Oběti znásilnění z pohledu psychologa. *Zpravodaj BKP*, 2000, 3, s. 12-15
- DANIELSON, C. K. et al. Trauma-related Risk Factors for Substance Abuse among Male versus Female young Adults. *Addict Behav.*, 2009, 34(4), s. 395-399

rizikové faktory sexuální viktimizace a uvádíme rovněž některé poznatky týkající se důležité oblasti viktimologické tematiky - reviktimizace. Dílčí kapitola je věnována pachatelům sexuální agrese. V kapitole o vztahu mezi obětí a pachatelem nastiňujeme složitost této dyády. Poslední kapitoly obsahují základní poznatky o psychických následcích znásilnění a dotýkáme se i široké problematiky psychologické pomoci sexuálně viktimizovaným obětem.

Výzkumná část práce si pak klade za cíl zmapovat tuto problematiku u obyvatel České republiky. Těžištěm výzkumné části práce je porovnání sociodemografických a psychosexuálních charakteristik respondentů, kteří uvádějí v anamnéze sexuálně agresivní jednání se skupinou, která je neuvádí, tedy pravděpodobně viktimizována nebyla. Výzkumná práce dále přináší longitudinální srovnání výpovědí respondentů o sexuální viktimizaci od roku 1993 do roku 2008. V diskusi pak naše výsledky interpretujeme a porovnáváme s obdobnými daty, získanými v jiných výzkumech jak u nás, tak v zahraničí. Závěr věnujeme stručnému shrnutí zjištěných výsledků.

2. Cíle práce

Při přípravě III. a IV. výzkumného opakování a doplňování otázek pro dotazníkové šetření jsme vycházeli především z výsledků předchozích opakování výzkumu a ze závěrů srovnatelných zahraničních studií. Předpokládali jsme existenci rozdílů mezi znásilněnými a neznásilněnými ženami v některých charakteristikách psychosexuálního vývoje, partnerské a sexuální adaptace a sexuálního chování. Očekávali jsme rovněž následky znásilnění na psychiku viktim. Otázky, které jsme do dotazníku přidali se týkají především negativních následků na psychiku znásilněných, které se mohou odrážet i v jejich partnerském a sexuálním životě. Cílem naší práce bylo na základě vybraných dat z reprezentativního výzkumu sexuálního chování české populace (Sexuální chování obyvatel ČR IV) zmapovat:

- 1) prevalenci sexuální viktimizace u mužů a žen v obecné populaci a její formy
- 2) výskyt negativních dopadů sexuální viktimizace na psychiku obětí a jejich partnerský a sexuální život
- 3) charakteristiky vztahu mezi obětí a pachatelem sexuálního násilí
- 4) rozdíly mezi sexuálně viktimizovanými a těmi, kteří zkušenost se sexuální viktimizací v dospělosti neuvedli: v základních sociodemografických charakteristikách, v charakteristikách psychosexuálního vývoje, v charakteristikách partnerské a sexuální adaptace a ve vybraných postojových charakteristikách

- 5) charakteristiky vývoje sexuální viktimizace v české společnosti v posledních patnácti letech

3. Metody sběru a zpracování dat

Terénní sběr dat probíhal od 24. 10. 2008 do 10. 12. 2008. Výzkum sexuálního chování byl uskutečněn prostřednictvím speciálně proškolených tazatelů, kteří zabezpečovali sběr dat. Jejich úkolem bylo vyhledat respondenty vybírané počítačovým programem DEMA a.s. splňující kvótní požadavky pro reprezentativnost výzkumu, předat jim výzkumné materiály (včetně pokynů) a posléze přijmout obálky s vyplněnými dotazníky a odeslat je ke zpracování. Respondenty tedy byli náhodně oslovení občané, kteří splňovali podmínku kvót (demografických znaků) pro šetření reprezentativního typu. Nejprve byli tazateli instruováni, případné nejasnosti v otázkách dotazníku jim byly vysvětleny. Záznam odpovědí prováděli samostatně, vyplněný dotazník vložili do obálky, zalepili ji, zapečetili samolepkou s razítkem DEMA a předali tazateli, případně vložili do ofrankované obálky a zaslali do agentury. Ke sběru sloužil anonymní dotazník, který měl zvláštní formu pro muže a zvláštní pro ženy. Sexuální agrese byla jednou z oblastí sledovaného sexuálního chování. Návratnost dotazníků byla 53%.

Výsledky byly statisticky vyhodnoceny programem SPSS (Statistical package for social science). Při statistické analýze byl v případě kvantitativních znaků použit T test významnosti rozdílů středních hodnot, pro kvalitativní znaky byl použit chí kvadrát test významnosti rozdílů u kvalitativních znaků. Průzkum trendů v sexuálním chování, založený na opakovaném vyšetření reprezentativního vzorku obyvatelstva je prvním svého druhu v České republice, kde doposud chyběl.

4. Charakteristiky výzkumného souboru

Základní soubor představovala populace České republiky starší 15 let, výběrový soubor tvořilo 1 000 mužů a 1 000 žen s charakteristikami základního souboru. Respondenti pocházeli ze všech regionů, krajů České republiky. Pro výběr byla užitá kvótní metoda. Sledovány byly následující parametry: pohlaví, věkové rozložení, nejvyšší dosažené vzdělání, ekonomická aktivita (aktivní/ neaktivní), region – kraj a velikost místa bydliště. Výběrový soubor byl svým složením, ve vybraných znacích, plně reprezentativní pro českou populaci podle údajů z posledního sčítání lidu z roku 2001. Statistická významnost rozdílů byla testována testem chí-kvadrát a homogenita výběrového a základního souboru byla prokázána na hladině spolehlivosti (významnosti) 95%. Zpětná kontrola reprezentativity potvrdila, že podle sledovaných parametrů je možno výběrový soubor považovat za plně reprezentativní.

formách sexuálně agresivního chování mužů vůči ženám. Nejčastěji byl pachatelem partner nebo manžel (s poklesem v roce 2003) nebo jiná známá osoba (nejčastěji v roce 2003) a nejméně často byl pachatel zcela neznámý. Obdobnou nejednoznačnost vykazuje i další trend - ve formě sexuální agrese muže vůči ženě od roku 1993 do roku 2003 docházelo k poklesu nucení ženy k souloži, mezi lety 2003 a 2008 zaznamenáváme opět nárůst. Stejně tak u nucení ženy k masturbaci. Tyto trendy nejsou jednoznačné, avšak jsou nenáhodné, studium tohoto jevu bude vyžadovat více výzkumných opakování.

v průběhu života mají vyšší počty sexuálních partnerů, mají častěji náhodný sex, mají více sexuálních poruch v anamnéze i v současnosti, jsou častěji nespokojené se svým pohlavním životem. Nepotvrdila se zjištění předchozích opakování a některých zahraničních studií, že znásilněné ženy začínají dříve s neckingem a pettingem, první sexuální styk prožívají častěji jako bolestivý a v současnosti uvádějí vyšší potřebu sexuálního vybití, častěji masturbují, častěji realizují soulož a méně často dosahují orgasmu.

- Výrazné odlišnosti mezi ženami se sexuální viktimizací v anamnéze a ženami bez této zkušenosti sledujeme i v charakteristikách partnerské adaptace: vdávají se v mladším věku, častěji jsou svým partnerům nevěrné, častěji se rozvádějí, uzavírají za život více manželství, častěji absolvují umělé přerušování těhotenství.
- Znásilněné ženy oproti neznásilněným uvádějí ve vyšším procentu méně obvyklé či rizikové sexuální zkušenosti: častěji poskytly sex za peníze, měly častěji pohlavně přenosnou chorobu, častěji se účastnily skupinového sexu, častěji referují o zkušenosti s pohlavním stykem s osobou stejného pohlaví, častěji je jejich sexuální identita nejistá.
- U značného procenta žen není zkušenost se sexuální agresí izolovanou sexuální viktimizací. Poměrně velká část obětí sexuálního násilí udává současně i zážitek s pohlavním zneužitím v dětství. U 16% znásilněných žen se tyto dvě zkušenosti kryjí. Při sexuálním zneužití později znásilněných žen pachatel častěji vyžadoval soulož do pochvy, lze tedy říci, že chování pachatele sexuálního zneužití v dětství bylo u znásilněných žen výrazně násilnější.
- V postojích a názorech na sex se ženy s násilnou sexuální zkušeností jeví jako liberálnější. Považují častěji než ženy neznásilněné extramatrimoniální a náhodné sexuální styky za přirozené. Tyto postoje se promítají do jejich sexuálního chování (větší počet náhodných a extramatrimoniálních partnerů).
- V oblasti vývoje viktimologických charakteristik sexuálního chování byly u české populace zjištěny následující trendy: Významný je trend týkající se důvodů neoznámení vynuceného sexuálního styku na policii. Oznamování vynuceného pohlavního styku na policii má od roku 1993 do roku 2008 vzrůstající, i když statisticky nevýznamnou, tendenci. Statisticky významné jsou rozdíly v důvodech neoznámení vynuceného pohlavního styku: zatímco důvody jako stud, obavy z odsouzení okolím a strach ze stálého partnera klesly, strach ze ztráty pachatele se mezi rokem 2003 a 2008 zvýšil o 16%. Nárůst strachu ze ztráty pachatele sexuální viktimizace potvrzuje skutečnost, že většina sexuálně násilných činů se odehrává v manželských a trvalých partnerských vztazích. Nenáhodně kolísavý trend byl zjištěn v charakteristikách vztahu mezi obětí a pachatelem – ve stupni známosti pachatelů a ve

5. Výsledky

Nějaký sexuálně agresivní zážitek mělo někdy v životě 11% respondentek našeho souboru. 6% sexuálně viktimizovaných žen uvedlo, že byly jedenkrát v životě přinuceny k sexuálnímu styku násilím, 5% referovalo o tom, že zažilo takovouto zkušenost opakovaně. Muži přiznali jednu sexuální viktimizaci v anamnéze pouze ve 12 případech (1%), opakovaně pouze 4 muži.

Nejvíce dospělých žen našeho souboru bylo sexuálně viktimizováno ve velmi mladém věku – okolo 20 let. 13% šestnáctiletých dívek uvedlo, že bylo někdy násilím nuceno k pohlavnímu styku, u dvacetiletých je prevalence znásilnění 12%, další vrchol se objevil u pětadvacetiletých žen (10%). Po 25. roce věku je výskyt sexuální viktimizace výrazně nižší s opětovným nárůstem okolo třicátého roku (8%) a rapidně klesá po čtyřicítce (1%). Co se týče vztahu mezi pachatelem a obětí byl pachatel nejčastěji známou osobou. O stálého partnera nebo manžela se jednalo v 62%, jiná známá osoba byla uvedena ve 27%. Zcela neznámý byl pachatel sexuální viktimizace žen v 11%. Sexuálně násilný čin byl oznámen na policii jen v 5% případech. Důvodem neoznámení byla nejčastěji obava ze ztráty pachatele (33%), stud (30%), obavy z odsouzení okolím (19%) a ve 4% strach ze stálého partnera.

Výzkum dokládá následky sexuální viktimizace v oblasti psychické, partnerské i sexuální. Následky jsou ve třetině případů trvalého rázu. 53% znásilněných žen referovalo o negativních následcích této viktimizace. Psychické následky uvedlo 72% těchto žen, negativní následky partnerského charakteru 57%, následky v sexuální oblasti 38% a jiné následky 7% žen. Podíváme-li se na výsledky výzkumu ze strany pachatelů, naprostá většina mužů se v průběhu života sexuálního násilí nedopustila, či takové násilí nepřiznává. 48 mužů (5%) uvedlo, že někdy nutilo násilím nebo hrozbami nějakou ženu k pohlavnímu styku. Nejčastěji (v 85%) nutili ženu k souloži, v 62% k felaci a v 57% k masturbaci (dráždění penisu rukou). Nejméně často k análnímu sexuálnímu styku. Dle pachatelů došlo k sexuálně agresivnímu činu v 56% případů jedenkrát, 44% mužů nutilo ženu k pohlavnímu styku opakovaně. V převážné většině se obětí stala známá žena (78%). O stálou partnerku šlo ve 33%, o jinou známou ženu ve 44%. Neznámá žena se stala jednorázovou obětí ve 22%. Muži, kteří přiznávají, že nutili ženu k sexuálnímu styku opakovaně, častěji vypovídají, že se jednalo o stejnou partnerku. Homosexuální sexuální agresii přiznali 4 muži. Z toho 2 vypověděli o ojedinělém donucování k sexuálnímu styku a 2 respondenti o opakovaném donucování, z čehož vyplývá, že naprostá většina mužů se nedopouští homosexuální sexuální agrese, či jí přiznává minimálně. Ženské sexuální agresii se v našem výzkumu nevěnujeme. Vycházíme z údajů Gerlové (2009), která referuje své výsledky z Výzkumu sexuálního chování obyvatel ČR III z roku 2003, dle kterých se naprostá většina žen ve vztahu k opačnému pohlaví sexuálně agresivně nechová, či minimálně o svém sexuálním donucování nevypovídá. Nepovažovali jsme proto za smysluplné se těmito údaji ve IV. pokračování výzkumu podrobně zabývat.

Z hlediska základních sociodemografických charakteristik nebyly u obětí sexuálního násilí zjištěny statisticky významné rozdíly mezi znásilněnými a neznásilněnými ve vzdělání ani ve velikosti místa bydliště. Při **rozdělení respondentek dle věkových kategorií** statisticky významné rozdíly sledujeme ($\chi^2=27, p=0,001$). Stejně tak u rozdělení podle **náboženství** ($\chi^2=14,59, p=0,006$).

Nejvíce respondentek, které uvedly znásilnění v anamnéze bylo ve věkovém rozpětí 30 – 44 let (17%). Na dalším místě je 15% žen mezi 45 a 59 lety. Šedesátí a víceleté ženy referovaly o znásilnění v anamnéze v 19% případů. Nejméně uváděných znásilnění je v nejmladších kategoriích. Ve věkovém rozpětí mezi 18 a 29 lety uvedlo znásilnění 7% žen. Respondentky ve věkovém intervalu 15 – 17let nereferovaly o žádném znásilnění, ač nejvíce žen je viktimizováno právě ve velmi mladém věku.

Nevěřících žen v souboru bylo 458, k římskokatolické víře se přihlásilo celkem 315 respondentek a 223 žen uvedlo jiné vyznání. Znásilněných ateistek bylo 8% ze souboru žen se sexuální agresivní zkušeností v anamnéze, věřících žen bylo celkem 27%, z toho 12% žen bylo římskokatolické víry a 15% žen bylo jiného vyznání. Znásilněné ženy byly tedy nejčastěji věřící – jiné než římskokatolické víry, dále římské katolíčky a nejméně často byly k pohlavnímu styku nuceny ateistky. U žen římskokatolického vyznání byla zjištěna častější opakovaná sexuální viktimizace než jednorázová (v 7% uvádějí římské katolíčky opakované sexuální násilí). Ženy jiné víry byly znásilněny v 10% jednorázově a v 5% opakovaně, ateistky uvedly, že byly k pohlavnímu styku přinuceny jednou v 5%, ve 3% opakovaně.

Významné statistické rozdíly jsou mezi znásilněnými a neznásilněnými ženami v charakteristikách psychosexuálního vývoje, celkové sexuální adaptace, sexuálního chování a sexuální identity. Rovněž v některých postojích a názorech na sex. Znásilněné ženy mají dříve pohlavní styk ($t=3,47, p=0,001$) vyšší počty sexuálních partnerů ($t=3,83, p=0,001$) a častější náhodný sex ($\chi^2=29,94, p=0,001$). Vdávají se v mladším věku ($\chi^2=600,39, p=0,001$), častěji jsou svým partnerům nevěrné ($\chi^2=35,67, p=0,001$), častěji se rozvádějí ($\chi^2=22,32, p=0,001$) a uzavírají za život více manželství ($\chi^2=20,82, p=0,001$). Častěji absolvují umělé přerušování těhotenství ($\chi^2=12,01, p=0,001$). Častěji referují o sexuálních poruchách v anamnéze ($\chi^2=28,55, p=0,001$) i v současnosti ($\chi^2=24,69, p=0,001$) a jsou častěji nespokojené se svým pohlavním životem ($\chi^2=11,45, p=0,001$). Uvádějí ve vyšším procentu méně obvyklé či rizikové sexuální zkušenosti: častěji poskytly sex za peníze ($\chi^2=17,92, p=0,001$), měly častěji pohlavně přenosnou chorobu ($\chi^2=19,36, p=0,001$) a častěji se účastnily skupinového sexu než ženy bez sexuálně agresivní zkušenosti ($\chi^2=28,89, p=0,001$). Viktimizované ženy rovněž častěji referují o zkušenosti s pohlavním stykem s osobou stejného pohlaví ($\chi^2=20,29, p=0,001$) a častěji se považují za homosexuálku ($\chi^2=6,80, p=0,033$) či bisexuálku ($\chi^2=6,94, p=0,008$). Významná je skutečnost, že

7.Závěr

Předkládáme tato nejdůležitější zjištění:

- Prevalence sexuální viktimizace žen je v populaci ČR v roce 2008 11%. 6,3% žen uvedlo, že bylo někdy přinuceno k pohlavnímu styku jednou a 4,7% žen opakovaně. Nejčastější formou tohoto vynuceného sexu byla jednoznačně vaginální soulož, druhou nejčastější formou byla felace, méně často nutili muži ženu ke dráždění svého penisu rukou (masturbace) a nejméně často k análnímu styku.
- Naprostá většina viktimizovaných žen prožila násilnou sexuální zkušenost ve velmi mladém věku mezi 16. a 25. rokem. U šestnáctiletých je prevalence znásilnění 13%, u dvacetiletých 12%, další vrchol se objevil u pětadvacetiletých žen, po 25. roce věku je výskyt sexuální viktimizace výrazně nižší s nárůstem okolo třicátého roku a rapidně klesá po čtyřicátém roce.
- Pouze v 5% případů byl sexuálně agresivní čin oznámen na policii. Důvodem neoznámení byla nejčastěji ve obava ze ztráty pachatele (33%), dále stud (ve 30%), obavy z odsouzení okolím (v 19%) a ve 4% strach ze stálého partnera. Jiný důvod byl tázanými ženami uveden ve 14% případů.
- Negativní následky vynuceného sexuálního styku uvedla více než třetina viktimizovaných žen. Nejčastěji viktimizované ženy trpěly negativními psychickými následky (72%). Více než polovina žen s negativními následky znásilnění uvedla následky partnerského charakteru (57% žen), o následcích v sexuální oblasti referovalo 38% žen a o jiných následcích 7% žen. Trvalé následky byly zjištěny u více než třetiny žen (33%).
- Většina sexuálně násilných činů se odehrávala mezi nejbližšími, v rámci manželských a trvalých partnerských vztahů. Pachatelem sexuální viktimizace byl ve většině případů (61,8%) partner nebo manžel. Pouze v necelé třetině případů (27,3%) byla pachatelem jiná známá osoba a neznámá osoba byla pachatelem sexuální viktimizace u žen pouze v 10,9%.
- Co se týče sociodemografických charakteristik, statisticky významné rozdíly mezi znásilněnými a neznásilněnými ženami byly sledovány v oblasti náboženského vyznání a ve srovnání souborů respondentek podle věku. Znásilněné ženy byly častěji než neznásilněné věřící (ve 27%, z toho 12% bylo římskokatolické víry a 15% jiné víry). Ačkoli jsou nejčastěji viktimizovány mladé ženy v období adolescence a rané dospělosti, nejčastěji přiznaly znásilnění v anamnéze ženy zralé dospělosti, středního a staršího věku.
- Znásilněné ženy se od neznásilněných liší v následujících charakteristikách psychosexuálního vývoje a sexuální adaptace: začínají koitální sexuální život dříve,

Ženy si díky těmto změnám více uvědomují svá práva a jsou otevřenější. Nárůst strachu ze ztráty pachatele sexuální viktimizace potvrzuje skutečnost, že většina sexuálně násilných činů se odehrává v manželských a trvalých partnerských vztazích.

Limitace výsledků. Uvědomujeme si, že validita výsledků našeho výzkumu může být ovlivněna rozdílem v sexuálním chování respondentů a nonrespondentů. Z oslovených osob 53% odevzdalo vyplněný dotazník. V souvislosti s validitou výzkumů sexuálního chování poukazují na zkreslení způsobené rozdílem mezi respondenty, kteří souhlasí s účastí na výzkumu a částí populace, jež účast odmítá např. Weiss a Zvěřina (2001). Obecně lze předpokládat, že se vyplnění dotazníku vyhýbají spíše osoby s konzervativnějšími postoji vůči sexu. V případě tak citlivého tématu, jako je sexuální viktimizace si také lze představit neochotu vypovídat o svých, leckdy traumatických zkušenostech. Další omezení platnosti výsledků mohou vycházet z validity výpovědí respondentů, a to ve smyslu vědomě či nevědomě zkreslených informací. V jejich pozadí může být potřeba chránit vlastní sebezpečí a vyhnout se vybavení nepříjemných vzpomínek. Ke zkreslení může docházet i v procesu vybavování si minulých zkušeností. Stejně jako jiné studie zabývající se sexuální viktizací je i náš výzkum založen na vlastní výpovědi obětí o intimní a leckdy tabuizované oblasti jejich soukromého života. Může tak být zatížen nepřesností jejich výpovědi. Pak lze předpokládat, že prevalence studovaného jevu může být v realitě spíše vyšší, než uvedené výsledky naznačují. Naše aktivita v zadávání otázek dotazníku byla limitována, nebylo možné zadání příliš zásadně měnit a rozšířit ani přeformulovat některé dotazy s ohledem na použitelnost při longitudinálním srovnání. V průběhu výzkumu jsme zjistili i určité nedostatky dotazníku. Jistě by bylo vhodné zjišťovat například formy sexuální agrese dotazy směřované i ženám, ne pouze mužům. Opomíjena byla například oblast intoxikace jako faktoru účastnického se sexuální viktizace nebo chování a psychické pochody oběti v průběhu znásilnění.

Kladem práce je reprezentativnost vzorku a skutečnost, že k dispozici byly velké soubory dat, i možnost longitudinálního srovnání údajů.

Domníváme se, že v budoucnu bude přínosné (v souvislosti s vysokým počtem znásilněných žen sexuálně traumatizovaných v dětství) se podrobněji zaměřit na oblast sexuální reviktimizace. Do velké oblasti, zasluhující si i nadále pozornost, patří rizikové faktory sexuální viktimizace. Naše skupina znásilněných žen se výrazně odlišuje v charakteristikách partnerské a sexuální adaptace i sexuální identity. Jejich sexuální chování je ve srovnání s ženami bez sexuálně agresivní zkušenosti rizikovější. Doporučujeme proto další výzkumné snahy směřovat i do populací žen, které jsou ohrožené sexuální viktizací díky osobnostní a sociální patologii.

v dětství bylo více znásilněných žen sexuálně zneužito ($\chi^2=31,51$, $p=0,001$) a při tomto zneužití bylo chování pachatele násilnější než v případě zneužitých žen bez této zkušenosti ($\chi^2=3,871$, $p=0,049$). V postojích a názorech na sex se ženy s násilnou sexuální zkušeností se jeví jako permissivnější. Uvádějí častěji než ženy neznásilněné extramatrimoniální a náhodné sexuální styky jako přirozené (extramatrimoniální styky: $\chi^2=6,90$, $p=0,032$, náhodné sexuální styky: $\chi^2=0,009$).

Po mírném nárůstu sexuální viktimizace žen mezi lety 1993 a 1998 došlo v dalších sledovaných letech opět k mírnému poklesu výskytu tohoto jevu v populaci. U jednorázových znásilnění můžeme od roku 1993 do roku 2008 sledovat pokles počtu těchto činů, u opakovaných naopak mezi lety 1993 a 1998 jejich počet narostl, od roku 1998 do roku 2008 pak zůstává stejný. Rozdíly nejsou statisticky významné. Ve všech opakováních byly ženy viktimizovány ve velmi mladém věku, ani zde není statisticky významný rozdíl. Viktimizovaní muži tvoří v roce 2003 i v roce 2008 pouze minimální část - 1% sledovaného souboru. Významný je trend týkající se důvodů neoznámení vynuceného sexuálního styku na policii. Oznamování vynuceného pohlavního styku na policii má od roku 1993 do roku 2008 vzrůstající, i když statisticky nevýznamnou, tendenci. Statisticky významné jsou však rozdíly v důvodech neoznámení vynuceného pohlavního styku: zatímco důvody jako stud, obavy z odsouzení okolím a strach ze stálého partnera klesly, strach ze ztráty pachatele se mezi rokem 2003 a 2008 zvýšil o 16% ($\chi^2=10,85$, $p=0,028$).

Nenáhodně kolísavý trend byl zjištěn v charakteristikách vztahu mezi obětí a pachatelem – ve stupni známosti pachatelů a ve formách sexuálně agresivního chování mužů vůči ženám. Nejčastěji byl pachatelem partner nebo manžel (s poklesem v roce 2003) nebo jiná známá osoba (nejčastěji v roce 2003) a nejméně často byl pachatel zcela neznámý ($\chi^2=20,516$, $p=0,002$). Obdobnou nejednoznačnost vykazuje i nenáhodný vývoj v užívané formě sexuální agrese muže vůči ženě. Od roku 1993 do roku 2003 docházelo k poklesu nucení ženy k souloži, mezi lety 2003 a 2008 zaznamenáváme opět nárůst ($\chi^2=10,585$, $p=0,014$). Stejně tak u nucení ženy k masturbaci ($\chi^2=8,522$, $p=0,036$).

Obraz sexuální agrese z odpovědí, ve kterých na otázky týkající se spáchání tohoto činu odpovídali respondenti mužského pohlaví nám ukazuje, že průměrně se za posledních 15 let sexuálního násilí někdy dopustilo 6% českých mužů. Nárůst mužů přiznávajících sexuální násilí na ženě mezi rokem 1993, 1998 a 2003 s poklesem v roce 2008 se potvrdil jako statisticky významný ($\chi^2 = 14,530$, $p = 0,002$). Jedná se opět o nenáhodný avšak kolísavý trend, který zasluhuje delší sledování. Stejně tak forma sexuální viktimizace. Zatímco v rámci násilného sexu agresivním mužům v roce 1998 a 2003 častěji stačily k dosažení uspokojení nekoitální aktivity, v roce 2008 se jejich agresivita zvýšila a vyžadovali častěji vaginální soulož a masturbaci ($\chi^2 = 8,522$, $p = 0,036$).

U trendů, které jsou sice kolísavé, avšak jsou nenáhodné, bude studium těchto jevů vyžadovat více výzkumných opakování.

V letech 2003 a 2008 byly přidány otázky mapující frekvenci sexuální agresivních činů a vztah mezi pachatelem a obětí z pohledu mužů. Rozdíly mezi oběma výzkumy se neukázaly jako statisticky významné.

6. Diskuse

Údaje o sexuální viktimizaci v českém i zahraničním písemnictví jsou obtížně srovnatelné. Výsledky získané odlišnými výzkumníky na odlišných vzorcích populace se liší. V jednotlivých studiích prevalence tohoto jevu v různých průzkumech kolísá a pohybuje se v rozmezí 4-50%. Vedle odlišného kulturního zázemí, které může být příčinou těchto odlišností je zcela jistě na pozadí rozdílů ve výskytu tohoto jevu i odlišné operacionální vymezení sexuálního násilí a znásilnění v různých výzkumných studiích. U výzkumů studujících sexuální násilí narazíme na řadu metodologických problémů. Definování sexuální agrese je problematické. S pojmy znásilnění a sexuální násilí je někdy nakládáno jako se synonymy, různé definice sexuální agrese zahrnují odlišné formy sexuálního nátlaku. Rozdíly v definování sexuálního násilí výsledky studií zásadně ovlivňují, což pak dále problematizuje jejich vzájemné porovnávání (Mayall a Gold, 1995). Úzce vymezené definice chápou znásilnění většinou v právním smyslu, širší definice zahrnují i situace, kdy je použito k dosažení pohlavního styku i jiných způsobů přinucení, než fyzického násilí. Někteří autoři zahrnují ve svých studiích pod nechtěný sexuální kontakt například i doteky a líbání (Ulman et al. 1999) nebo i sexuální nářžky a sexuální obtěžování (Mühlenhard a Schrag 1991). Důležitý je také vzorek populace, ze kterého studie vychází. Údaje o sexuálním násilí jsou často zjišťovány průzkumy prováděnými, zejména v USA, na subpopulaci univerzitních studentů. Jak poukazují někteří autoři (Gámez-Guadix a Straus, 2008), tyto studie mohou prevalence sexuální agrese v porovnání s daty získanými na obecné populaci nadhodnocovat. Prevalence sexuálního násilí získávaná na vzorcích vysokoškoláček bývá dvakrát až třikrát vyšší než prevalence získaná na vzorku obecné populace (Wheeler et al., 2002). Odlišné odhady prevalence vznikají například i na základě statistik obětí, obracejících se o pomoc do krizových center a různých psychosociálních zařízení poskytujících pomoc v případech sexuální traumatizace. Jiné údaje jsou zase odvozovány z výpovědí pachatelů, např. ze souborů pachatelů ve výkonu trestu, příp. pachatelů podstupujících ochrannou léčbu. Mezi diskutované metodologické otázky patří dále např. používání sebeposuzovacích škál měřících sexuální násilí (Alksins et al. 2000). Dle autorů tyto škály odhady prevalence sexuální agrese nadhodnocují.

alespoň částečně vysvětlitelná i poruchami sociálního prostředí v dětství oběti. Dalším nezanedbatelným aspektem je vliv psychické a sexuální traumatizace v dětství a případného rozvoje posttraumatické stresové poruchy na další psychosexuální i osobnostní vývoj s dopadem na vztahový a partnerský život postižené osoby.

Studiem existence previktimní osobnosti znásilnění se zabývá řada studií, přičemž podle dostupných poznatků neexistuje jednotný previktimní psychologický profil oběti. Uváděny bývají osobnostní rizikové faktory, které s previktimními charakteristikami osobnosti souvisí (Čírtková 2000, Ptáček, Čírtková, Žukov, 2009). Patří sem především zvýšená míra disociativních symptomů nebo poruch, poruchy nebo potíže s identitou, psychopatologické znaky ve smyslu zvýšené depresivity, úzkostnosti či emoční lability. Dále jsou uváděny situační faktory, mezi které patří především obtížné životní situace (Ptáček, Čírtková, Žukov, 2009, Welch, Mason 2007, Alexander et al. 1989).

Z uvedených dat je zřejmé, že významnou dispozicí k sexuální atace je na straně oběti vyšší sexuální podnikavost v různých směrech. Není sporu o tom, že sexuální agrese je interakční proces, v němž jsou vyššímu riziku viktimizace vystaveny ženy, které se vyznačují vyšší proceptivitou a životním stylem, který častěji přináší jistá rizika. Významné rozdíly v uvedených charakteristikách mezi oběťmi znásilnění a ženami, které uvedenou zkušenost neucínily, nasvědčují tomu, že oběti sexuální viktimizace nejsou atakovány zcela náhodně. Naše výsledky ukazují, že z důvodů výzkumných i léčebně-preventivních by bylo žádoucí bližší studium těchto sociálních a behaviorálních zvláštností, které zvyšují pravděpodobnost sexuální viktimizace.

Vývoj sexuální viktimizace v ČR v posledních patnácti letech. U souboru žen jsme porovnali trendy viktimologických aspektů sexuálního chování v letech 1993, 1998, 2003 a 2008. Nenáhodně kolísavý trend byl zjištěn v charakteristikách vztahu mezi obětí a pachatelem – ve stupni známosti pachatelů. Obdobnou nejednoznačnost vykazuje i další trend - ve formě sexuální agrese muže vůči ženě, kde od roku 1993 do roku 2003 docházelo k poklesu nucení ženy k souloži, mezi lety 2003 a 2008 zaznamenáváme opět nárůst. Stejně tak u nucení ženy k masturbaci. Tyto trendy nejsou jednoznačné, avšak jsou nenáhodné, studium tohoto jevu bude vyžadovat více výzkumných opakování.

Zjišťovali jsme rovněž situaci v ohlašování sexuálního násilí na policii a v letech 2003 a 2008 i důvody neoznámení takovýchto činů. Oznamování vynuceného pohlavního styku na policii má od roku 1993 do roku 2008 vzrůstající, i když statisticky nevýznamnou, tendenci – od 3% do 5%. Statisticky významné jsou rozdíly v důvodech neoznámení vynuceného pohlavního styku: zatímco důvody jako stud, obavy z odsouzení okolím a strach ze stálého partnera klesly, strach ze ztráty pachatele se mezi rokem 2003 a 2008 zvýšil o 16%. Domníváme se, že tyto rozdíly mohou být způsobeny změnou společenského klimatu ke kterému dochází v posledních letech (vč. právní úpravy domácího násilí).

dílech. Např. Himelein a Vogel (1994) uvádějí u studentek americké university výrazně vyšší výskyt zkušenosti se sexuálně násilným chováním u těch respondentek, které měly více než 6 sexuálních partnerů. Podobně např. Mandoki a Burkhart (1991), Krahe (2000), Synowitz a Byrne (1998) nebo Norris (1999). Jako nesignifikantní shledal souvislost mezi počtem sexuálních partnerů a znásilněním Mahler (1996).

Liberalní postoje k sexu jako rizikový faktor sexuální viktimizace najdeme v mnoha studiích (Koss, 1985, Mandoki, Burkhart, 1991, Harney, Muehlenhard, 1991, Mahler, 1996, Arata, 2000, Abbey et al., 1996). V této otázce se však opět objevuje metodologický problém – totiž definování liberálních postojů, jejich souvislost s kulturním zázemím dané oblasti a tudíž i jejich obtížná srovnatelnost. Např. dle Weisse a Zvěřiny (2001) Česká republika náleží na jedno z předních míst v Evropě, co se týče svobodomyšlnosti názorů v oblasti sexu a sexuality. Z tohoto důvodu autoři předpokládají, že postoje k sexu budou mít menší vliv na sexuální viktimizaci než např. ve Spojených Státech, které jsou známé svými konzervativními postoji k sexu. Znásilněné respondentky našeho souboru jsou v postojích k sexu významně liberálnější než respondentky bez sexuálně agresivní zkušenosti v anamnéze. Mimomanželský a náhodný sex považují častěji za přirozený.

Tyto postoje se promítají i do jejich chování, které je ve srovnání se ženami bez sexuálně agresivní zkušenosti výrazně rizikovější (častěji styky s náhodnými partnery, styky za peníze, styky v rámci skupinového sexu, pohlavně přenosné choroby v anamnéze). Současně je jejich partnerská a sexuální adaptace horší (častěji se rozvádějí, jsou svým manželům častěji nevěrné, jsou méně spokojené se svým sexuálním životem a mají častěji v anamnéze sexuální poruchy). Jejich sexuální identita bývá více nejistá (častější homosexuální styky, znásilněné si častěji si nejsou jisty svou sexuální orientací). Tyto údaje odpovídají reprezentativním výzkumům sexuálního chování obyvatelstva v jiných zemích.

Sexuální zneužití v dětství. U značného procenta žen není zkušenost se sexuální agresí izolovanou sexuální viktimizací. Poměrně velká část obětí sexuálního násilí udává současně i zážitek s pohlavním zneužitím v dětství. U 16% znásilněných žen se pravděpodobně tyto dvě zkušenosti kryjí. Při sexuálním zneužití později znásilněných žen pachatel častěji vyžadoval soulož do pochvy, lze tedy říci, že chování pachatele sexuálního zneužití v dětství bylo u znásilněných žen výrazně násilnější. V literatuře je sexuální viktimizace v dětství vůbec nejlépe výzkumně zdokumentovaným prediktorem sexuální viktimizace. Ač nacházíme ve studiích zabývajících se touto problematikou dílčí odlišnosti, souvislost mezi sexuálním zneužitím v dětství a znásilněním v dospělosti je poměrně dobře doložena (Arata 2000, Mayall, Gold 1995, Harney, Muehlenhard 1991, Messman-Moore, Long 2000, Krahe 2000, Coid et al. 2001, Norris 1999, Tjaden, Thoene 1999, Himelein, Vogel 1994, Abbey et al. 2001). Podle Weisse a Zvěřiny (1997) je vyšší prevalence pohlavního zneužití u obětí sexuálního násilí

Prevalence. Prevalence sexuální viktimizace u žen našeho souboru je 11%. V české odborné literatuře nacházíme pro srovnání našich výsledků poměrně málo dat týkajících se zkoumané problematiky. Sexuální viktimizace mužů nebyla v dostupné literatuře zjišťována vůbec. Výzkumy, jejichž součástí je i zjišťování výskytu sexuálního násilí provedli např. Zvěřina a kol. (1987), kteří vyšetřili 373 žen (žen z infertilních manželství, žen se sexuální dysfunkcí a pacientky psychiatrické ambulance), přičemž u 20,4% z nich našli pokus o znásilnění či dokonané znásilnění v anamnéze. Trojan (1991) našel údaj o zkušenosti se sexuální agresí u 25% ze 48 vyšetřených psychiatrických pacientek, Convoyová (1993) u 14% psychiatricky neléčených a u 20,7% psychiatricky léčených žen různých diagnostických kategorií. V polovině případů šlo o opakovanou zkušenost tohoto druhu. K výsledkům srovnatelným s našimi došla Válková (1999), která v rámci mezinárodního výzkumu obětí zaznamenala v České republice 11,2 % obětí sexuálního násilí v roce 1992 a 7,2 % takovýchto obětí v roce 1996. I výsledky reprezentativních průzkumů v různých zemích se liší, i zde však nalezneme shody s výsledky našeho výzkumu. P. Di Vasto et al. (1984) vyšetřil 500 žen z hlediska prevalence sexuálně stresujících zážitků. Zkušenost s pokusem o znásilnění či se znásilněním neleželi u 19 % souboru. Michael et al. (1994) např. zjistili mezi americkými ženami 22 % těch, jež byly nuceny k pohlavnímu styku násilím, u francouzských žen Spira et al. (1994) však pouze 4,4% (tito autoři však předpokládají, že skutečný výskyt bude až 4x vyšší). Americké autorky Tjaden a Thoennes (2000) referují o znásilnění či pokusu o znásilnění u 9,6% žen starších 18ti let s tím, že celkově se v průběhu života stalo obětí dokonatého znásilnění či pokusu o znásilnění 17,6% amerických žen. K podobným výsledkům jako naše studie došel výzkum sexuálního chování obyvatel Slovenska uskutečněný v roce 2004 (Mathé, 2006), ač autor považuje výsledky za nepřesné, jelikož zážitek sexuálního násilí byl v dotazníku podmíněn zážitkem sexuálního zneužití v dětství.

Další data o prevalenci sexuální viktimizace jsme získali z výpovědí mužských respondentů, kterých jsme se tázali, zda oni sami někdy přinutili násilím nebo hrozbami nějakou ženu k pohlavnímu styku. Naprostá většina respondentů se dle našich zjištění v roce 2008 v průběhu svého života nechovala k ženě sexuálně agresivně, či takové jednání nepřiznává. Kladnou odpověď jsme zaznamenali pouze u 5% mužů. Je známo, že data týkající se prevalence získávaná od obětí bývají vyšší než data získávaná od pachatelů. Práce zjišťující výskyt sexuálního násilí v populaci výpovědí pachatelů nacházíme sporadicky. Dle Gerlové (2009) může být částečným vysvětlením skutečnost, že řada pachatelů jednala sexuálně agresivně ve vztahu k více obětem. Ve hře však pravděpodobně bude i ochota pachatelů o vlastní sexuální agresii vypovídat. Mezi pachateli sexuální agrese najdeme i muže, kteří spáchali sexuální agresí, ale popírají ji (tzv. deniers). Jde o muže, kteří přiznávají, že měli sexuální kontakt s dotyčnou, ale popírají, že se jednalo o kontakt proti její vůli. Oběť však situaci vnímala odlišně. Na straně pachatele

jsou ve hře kognitivní distorze a implicitní teorie, kterými je postiženo vnímání situace i její následná interpretace. Tito muži pak ve výzkumech sexuální agrese vůbec nefigurují.

Naše data vypovídají o nižší prevalenci sexuální agrese přiznané pachateli muži v porovnání s výzkumy realizovanými na souborech vysokoškoláků. Například Koss et al. (1987) uvádí až 25% vysokoškolských studentů velkého souboru přiznávajících nucení partnerky k nechtěným sexuálním aktivitám, 4% z nich přiznávají nucení přímo k sexuálnímu styku. Vyšší údaje o prevalenci sexuálního násilí oproti našim výsledkům uvádějí dále např. Rapaport a Burkhart (1984). Až 43% mužů z jejich výzkumného vzorku přiznává určitou formu vynucování si sexuálního kontaktu. Stejně tak i novější kanadská studie (Senn et al., 2000), kde o sexuálním nátlaku vypovídalo 195 kanadských mužů ve věku mezi 19-82 lety. Ze zkoumaného vzorku mužů 27% připustilo donucování ženy k sexuálním aktivitám, 73% mužů vypovědělo, že nikdy nevytvářelo sexuální nátlak na ženu. Vysoká čísla přináší i výzkum amerických autorek, (Abbey et al., 2001) kdy ze 163 svobodných mužů 24,5% vypovědělo, že realizovalo pokus o znásilnění či znásilnění. V novější studii realizované na vzorku vysokoškoláků Wheeler et al. (2002) referují o 13,4% mužských respondentů, kteří přiznávají sexuálně útočné chování. Téměř 4% z nich vypovědělo o pokusu znásilnit ženu a dalších 9% vypovědělo o sexuálních útocích, které naplňují většinu kritérií pro znásilnění. Gidycz et al. (2007) uvádějí, že 17,7% vysokoškoláků přiznává nějakou formu sexuální agrese. 6,4% vypovědělo o sexuálně agresivním kontaktu, 5,4% o donucování k sexuálním aktivitám a 5,9% o znásilnění či pokusu o znásilnění.

Naopak výsledky našeho výzkumu poukazují na vyšší prevalenci sexuální agrese u nás, v porovnání se Slovenskem, kde výzkumníci (Máthé, 2006) došli k prevalenci nižší. Ze vzorku 887 mužů 2, 8% uvedlo, že násilím nebo hrozbami nutili jinou osobu k pohlavnímu styku. Podle autora jsou slovenští muži zdrženlivější v sexuálně agresivních aktivitách či v jejich přiznání.

Údaje o nižší prevalenci sexuální agrese v obecné populaci našeho výzkumu jsou v souladu se skutečností, že tradičně patříme k zemím s nižším výskytem znásilnění (Raboch et al., 1984).

Prevalence mužské sexuální viktimizace je v našem výzkumu nízká, což potvrzuje celosvětově uváženou skutečnost, že sexuální agrese spáchaná na mužích zůstává neznámým a skrytým jevem. Přesto je v některých zahraničních výzkumných studiích prevalence sexuální agrese páchané na mužích (zejména homosexuální agrese) podstatně vyšší. Rozdíly mohou být dány jak výše zmíněnými metodologickými problémy týkajícími se obecně zkoumání sexuální agrese, tak tabuizací tohoto tématu v české společnosti, které neumožňuje českým mužům přiznat takovouto zkušenost. Minimální prevalence sexuální viktimizace mužů odpovídá obecnému stereotypu i výzkumným poznatkům, podle kterých je obětí sexuálního násilí nejčastěji žena.

ontogeneze vést k sexuálně násilnému chování v případech, kdy jsou současně přítomny i nevyhnutelné environmentální faktory (které jsou však podle autorů alepoň někdy přítomny ve všech kulturách zkoumaných do současné doby). Thornhill a Palmer rovněž polemizují s názorem, že specifický vliv okolí (tedy kultura) na vývoj mužské sexuality je tím základním faktorem podmiňujícím výskyt sexuální agrese, tedy s názorem, že sexuální agrese je v podstatě naučeným fenoménem, že jejím základním prekurzorem je explicitní či implicitní povzbuzení ze strany okolí. Podle autorů je sice nepochybné, že některé environmentální faktory skutečně mohou výskyt sexuálního násilí v některých společnostech povzbuzovat, například akceptací znásilnění mimo vlastní skupinu nebo ve válce (Shields a Shields, 1983), nicméně znásilnění se v některých formách vyskytuje ve všech kulturách, a to i v těch, v nichž je tvrdě sankcionováno.

Charakteristiky psychosexuálního vývoje, partnerské a sexuální adaptace a některých postojů u znásilněných žen. Zjišťujeme, že ženy, které uvedly sexuálně agresivní zkušenost, začínají koitální sexuální život dříve, v průběhu života mají vyšší počty sexuálních partnerů a častější náhodný sex. Vdávají se v mladším věku, častěji jsou svým partnerům nevěrné, častěji se rozvádějí a uzavírají za život více manželství. Častěji absolvují umělé přerušování těhotenství, mají více sexuálních poruch v anamnéze i v současnosti a jsou častěji nespokojené se svým pohlavním životem. Uvádějí ve vyšším procentu méně obvyklé či rizikové sexuální zkušenosti: častěji poskytly sex za peníze, měly častěji pohlavně přenosnou chorobu a častěji se účastnily skupinového sexu než ženy bez sexuálně agresivní zkušenosti. Viktimizované ženy rovněž častěji referují o zkušenosti s pohlavním stykem s osobou stejného pohlaví a častěji se považují za homosexuálku či bisexuálku. Významná je skutečnost, že v dětství bylo více znásilněných žen sexuálně zneužito. Nepotvrdilo se zjištění z předchozích opakování našeho výzkumu a zjištění reprezentativních zahraničních výzkumů studujících sexuální chování, že totiž znásilněné ženy dříve začínají s neckingem a pettingem, první pohlavní styk popisují častěji jako bolestivý, že v současné době mají vyšší potřebu sexuálního vybití i jeho častější realizaci a že mají větší obtíže s dosažením orgasmu. V charakteristikách aktuálního sexuálního přizpůsobení se znásilněné ženy v roce 2008 od žen bez této zkušenosti neliší. Michael et al. (1994) uvádějí u Američanek se znásilněním v anamnéze častější masturbaci a méně těch, které dosahují orgasmu při styku. Abbey et al. (1996) referují o zjištěních, dle kterých je vyšší sexuální aktivita (ve smyslu větší frekvence sexuálních styků bez ohledu na počet sexuálních partnerů) predestinující charakteristikou sexuální viktimizace. Shodně s našimi, jsou naopak výsledky týkající se vyššího počtu sexuálních partnerů a častější zkušenosti se skupinovým sexem, zjištěné těmito autory. Nespokojenost se sexuálním životem nalézáme u našeho souboru podobně jako Spira et al. (1994) u znásilněných francouzských žen. Souvislost mezi vyšším počtem sexuálních partnerů a sexuálně agresivní zkušeností se vyskytuje v mnoha dalších výzkumných

(mateřství, péče o malé děti) častěji závislé na zdrojích, které jim poskytuje manžel či partner a mechanismus popření nepříjemných událostí ve vztahu jim pomáhá alespoň zdánlivě udržet vztahovou i osobnostní integritu a zachovat rodinu.

Náboženské vyznání. Mezi věřícími ženami bylo shledáno statisticky významně více sexuálního násilí, což shledáváme jako překvapivé, zejména s překonáváním tradičního modelu sexuálních rolí a sekularizací české společnosti. Tato skutečnost nicméně potvrzuje data sociologických modelů sexuálních deviací, která vycházejí ze studia společenského kontextu a sociálního klimatu v různých společenstvích a poukazují na to, že v sexuálně restriktivnějších společnostech se vyskytuje více sexuální patologie. Je nepochybnitelné, že při zkoumání takového jevu, jako je znásilnění je třeba vždy mít na zřeteli kulturní a historický kontext tohoto skutku. Ne vždy a ne ve všech společnostech žena byla a je uznávána jako rovnocenná partnerka muže, která má právo rozhodovat o vlastním sexuálním životě. Například v islámských zemích je pohled na sexuální práva žen dosud vnímán zcela odlišně než v našem kulturním okruhu. Restriktivní postoje katolické církve, která sexualitu považuje pouze za prostředek reprodukce jsou známé. Stejně tak se restrikcemi a regulací lidského sexuálního chování zabývají jiná, nekřesťanská náboženství, různé církve i autokratické a totalitní režimy. Práce, které by transkulturně srovnávaly výskyt sexuálně-násilného chování nám nejsou známy. Na význam konkrétního společenství při vzniku sexuálně násilného chování poukazovaly již rané kulturně-antropologické studie. Kulturní antropoložka Sandayová (ač její výsledky nebyly později potvrzeny) ve své studii 95 kmenových společenství (1981) uvádí, že znásilnění se vyskytovalo pouze v některých z nich. Společnosti s vyšším výskytem sexuálního násilí charakterizovala mimo jiné patriarchální organizace a paternalistická kulturní tradice. Košič a Šimovičová (1982) poukazují na seriózní antropologické studie, které prokazují, že znásilnění se vyskytuje jenom v kulturách, které mimo jiné uplatňují přísnější sociální restrikci na ženské extramatrimoniální styky než na mužské a vykazují silnější sexuální zábrany u žen než u mužů. Spolu s ekonomickými a sociálními zábranami, které prodlužují mládeňský věk u mužů a tím u nich zvyšují sexuální frustraci vyrůstá z těchto kulturních kontextů podle autorů potenciál pro páchaní sexuálních agresí. Sexuální násilí jako projev extrémní akceptace mužské a ženské sexuální a sociální role popisuje například Marshall a Barbaree (1990) nebo Frenken et. al. (1999). Grubin (1995) uvádí, že ve společnostech s vyšší restrikcí heterosexuálních aktivit se vyskytují vysoké počty sexuálního zneužití. Teorie kulturně podmíněného sexuálního násilí kritizují z evolučněbiologických pozic Thornhill a Palmer (2000). Poukazují především na to, že sexuální agrese se vyskytuje ve všech lidských společnostech. To ovšem, podle autorů, neznamená, že sexuální agrese je geneticky determinovaný akt ovlivnitelný učením a kulturou. Znamená to pouze, že etnografické výzkumy potvrzují existenci genů, které mohou u mužů všech kultur prostřednictvím

Naše data jednoznačně svědčí o převaze sexuálně agresivních zkušeností v rámci manželských či partnerských vztahů. Nepotvrdil se tak předpoklad uváděný například Selkinem (1975) a dalšími autory, že většina znásilnění je páchána neznámými útočníky. Podobně podle studie P. di Vasta (1984) 71% pachatelů bylo z okruhu známých nebo příbuzných obětí. Především šlo o manžele či snoubence, kteří byli pachateli znásilnění v polovině případů výzkumného souboru. Dále např. žurnalistka Robin Warshaw (1988) upozorňuje na skutečnost, že až 84% žen, které byly znásilněny, znalo útočníka a 57% žen bylo znásilněno přímo na schůzce. Obdobně Tjaden a Thoennes (2000) referují o tom, že 61,9% znásilněných žen bylo znásilněno bývalým manželem, současným manželem nebo přítelem, se kterým žily ve společné domácnosti či mužem přímo na schůzce. Muži, kteří přiznávají sexuální agresí, častěji vypovídali o opakovaném přinucování než o ojedinelém. V případě jednorázové agrese se v převážné většině případů obětí sexuální agrese stala známá žena - nejčastěji stálá partnerka, případně jiná známá žena, při opakovaném sexuálním násilí byla obětí nejčastěji tatáž partnerka. Nejméně mužů vypovídalo o sexuálním donucování neznámé ženy. Tato zjištění jsou v souladu s výsledky dalších autorů.

Ze shrnout, že naše data odpovídají citovaným údajům uvádějícím, že většina znásilnění není páchána neznámým cizincem, ale osobou obětí známou (Greenfeld, 1997; Tjaden, Thoennes, 2000; Black, Pettway, 2001; Máthé, 2006). Tato zjištění jsou v souladu s údaji často uváděným kriminology, kteří považují znásilnění za typický vztahový delikt a uvádějí nejčastější poměr 70% pachatelů s úzkým vztahem k oběti a 30% těch, kteří viktimu dříve neznali (Weiss, Zvěřina, 1996). V současné době je znásilnění v manželství klasifikováno jako trestný čin v mnoha zemích. Vysokým zastoupením manželů a stálých partnerů mezi pachateli sexuálního násilí je vysvětlováno i obecně nízké procento policejně hlášených případů znásilnění. Stejně tak tomu bylo i v našem souboru. Pouze velmi malá část případů sexuální viktimizace žen – 5% byla oznámena policii. Je to méně než uvádí např. Amir (1971) – 20%, Trojan (1991) – 16% nebo Convoyová (1993) – 16%. Podle dalších studií se oznámená znásilnění pohybují kolem 3 % (Ahrens, Campbell, 2000, Weiss, Zvěřina, 2001, Mac Donald, 2000, Mc Gregor et al., 1999, Nicholson et al., 1998, Ullman, 1996, Katz, 1991, Kulíšková, 1999). Je známo, že právě pro těsné vztahy pachatele a obětí bývá trestní stíhání často zastaveno i v případech, kdy už byl tento delikt oznámen a bylo zahájeno i jeho vyšetřování. Skutečnost, že i přes následky, které sexuální viktimizace často obětem přináší je pouze malá část těchto trestných činů policejně hlášena, může souviset i s nedostatečným sebevědomím žen, s přezívacími mýty o podílu obětí na trestném činu, se sociální stigmatizací obětí znásilnění apod. Malý počet případů násilného sexu oznámený na policii svědčí o vysoké latentní kriminalitě v této oblasti.

Následky sexuální viktimizace. Naše výzkumná zjištění odpovídají údajům z českého i zahraničního písemnictví. Většina prací, zabývajících se sexuální agresí se soustřeďuje právě na následky znásilnění na psychiku a na sexuální život postižených. 39,4% sexuálně viktimizovaných žen výzkumu Zvěřina a kol. (1987) uvedlo, že tento zážitek měl negativní vliv na jejich další život. Autoři zjišťují u obětí následky v podobě úzkostí, deprese, poruch spánku, snížené sexuální apetence a poruch orgastické schopnosti (Kilpatrick et al. 1993, de Lorca et al. 1981, Santiago et al. 1985; Weiss, Zvěřina 1997). Tommaso et al. (2009) nebo Danielson et al. (2009) popisují změny v běžném sociálním, pracovním, rodinném i osobním životě charakteristické především zvýšenou úzkostností, potřebou kontroly, náhlými změnami nálady nebo potřebou radikálních životních změn. Autoři dále uvádějí rozvoj závislosti na alkoholu, tabáku nebo anxiolytikách. Popisovány jsou snížené nebo vymizelé pocity osobního bezpečí, obtíže v navazování nových vztahů zejména s opačným pohlavím, silně narušená oblast intimity a sexu, neschopnost znovu obnovit sexuální život v takové kvalitě jako před činem (Čírtková 2001). Další studie referují o tom, že oběti znásilnění prožívají trauma nejen během, ale i bezprostředně po samotném činu a v četných případech i dlouho po něm (Tommaso, 2009). Obecně se následky znásilnění projevují v dimenzích kognice, emocí, sociálních vztahů, pracovního výkonu, intimity a sexu a identity (Welch, Mason 2007). Oběť může mít strach z dalších následků jako je např. infekce HIV viru a z nechtěného těhotenství. U některých obětí se v důsledku znásilnění rozvíjí fobie. Jsou známy i suicidální pokusy (Aguilera, 2000).

Negativní následky vynuceného sexuálního styku uvedlo více než 30% znásilněných žen našeho souboru. Nejvíce těchto žen uvedlo psychické následky (72%), polovina znásilněných žen vypovídala o následcích partnerského charakteru (57%) a více než třetina referovala o následcích v oblasti sexu (38%). Následky trvalého charakteru nalezneme u 33% těchto žen. Lze předpokládat, že následky uváděné znásilněnými ženami našeho souboru lze přičíst syndromu rape-traumatu, ať už v podobě akutní či posttraumatické reakce tak, jak je popisováno v literatuře.

Základní sociodemografické charakteristiky sexuálně viktimizovaných žen. Nebyly zjištěny statisticky významné rozdíly mezi znásilněnými a neznásilněnými ženami ani ve vzdělání ani ve velikosti místa bydliště. Statisticky významné jsou však rozdíly týkající se věku obětí, které uvedly sexuální viktimizaci v anamnéze a překvapivě i jejich náboženského vyznání.

Věk. Z dostupných studií, stejně jako ze všech dosavadních opakování výzkumu sexuálního chování obyvatel ČR plyne, že nejvíce žen bylo sexuálně viktimizováno ve velmi mladém věku. Průměrný věk žen se sexuálně agresivní zkušeností dle výzkumu sexuálního chování obyvatel ČR od roku 1993 dosud je průměrně 24 let. Rovněž v našem souboru bylo nejvíce žen viktimizováno mezi šestnáctým a pětadvacátým rokem. Nejvyšší výskyt znásilnění jsme zaznamenali u šestnáctiletých dívek,

u dvacetiletých byla prevalence znásilnění 12%, další vrchol se objevil u pětadvacetiletých žen. Po pětadvacátém roce věku byl výskyt sexuální viktimizace výrazně nižší s nárůstem okolo třicátého roku a rapidně klesal po čtyřicítce. V otázce nejvyššího výskytu znásilnění z hlediska věku existuje mezi výzkumnými studii v zásadě shoda - mezi nejčastěji sexuálně viktimizovanými patří ženy v období adolescence a mladší dospělosti, kolem dvaceti let (Tjaden, Thoennes, 1999, Bachman, 2000, Swart et al. 2000, McGregor et al., 1999, Katz, 1991, Zvěřina, 1987, Zvěřina, Pondělíčková, 1986, Náchodský, 1992, Gödtel, 1994, Harney, Mühlenhard, 1991, Coker et al., 1998, Gidycz, Koss, 1991, Fehlsion, Krohn, 1990, Heretik, 1991, Weiss, Zvěřina, 2001, statistiky NCVS, NVAWS, BCS, MV ČR). Zmínku o tom, že oběťmi znásilnění se stávají častěji mladé ženy, podávají ve svých komentářích i další výzkumníci (např. Synovitz, Byrne, 1998, Čermák, 1999, Groth, Birnbaum, 1979, Martin, Bachman, 1998, Zvěřina, 1987). Vyšší procento znásilnění u mladých žen bývá vysvětlováno kulturní podmíněností vnímání mladých žen jako více sexuálně žádoucích. Sociobiologové vysvětlují preferenci mladých žen pachatelů sexuálního násilí v genetické podmíněnosti výběru žen v období vrcholné fertility za účelem reprodukce. Základní funkci sexuality +-je dle evolučních teorií reprodukce a veškerá sexuální aktivita včetně sexuální agrese jedince směřuje k jejímu dosažení. Naše zjištění odpovídají i závěrům Americké kriminologické společnosti, která vychází z dat získaných výzkumem National Crime Survey (NCVS), která říká, že nízký věk obětí znásilnění je jedním z nejvýznamnějších a nejlépe zdokumentovaných kriminologických aspektů tohoto jevu. Riziko sexuální viktimizace žen dosahuje dvou vrcholů – v pozdní adolescenci a časně dospělosti, pak klesá po celý život

Zajímavé je naše statisticky významné zjištění, že zatímco jsou nejčastěji viktimizovány mladé ženy, nejčastěji přiznaly znásilnění v anamnéze ženy zralé dospělosti, středního a staršího věku. (Nejvíce respondentek, které uvedly znásilnění v anamnéze bylo ve věkovém rozpětí 30 – 44 let, na dalším místě jsou ženy mezi 45 a 59 lety a dále ženy 60ti a víceleté. Nejméně uváděných znásilnění je ve věkovém rozpětí 18 - 29 let, mezi 15 a 17 rokem nepřiznala sexuální agresí žádná respondentka.) Domníváme se, že příčinou může být sebevědomí žen. Zralé ženy bývají v oblasti sexu sebevědomější a vyrovnanější než ženy nejmladších věkových kategorií, což jim umožňuje snazší prezentaci negativních stránek vlastních životních zkušeností. Rovněž přijetí vlastní traumatizované sexuality může být často možné až s postupujícím věkem. Skutečnost, že sexuálně viktimizované ženy, které jsou této traumatizaci ve svém životě časově nejbližší tuto zkušenost neuvádějí, může dle našeho názoru, souviset i s psychologickými obrannými mechanismy - s disociací a případně i s posttraumatickou reakcí. Díky těmto mechanismům je negativní zážitek potlačen a popřen, ženy s ním nejsou vědomě „v kontaktu“. Další možnost k úvaze souvisí s převahou sexuálně agresivních zkušeností v rámci manželských či partnerských vztahů. Mladé ženy jsou díky vývojovým úkolům svého stávajícího životního období